

MARIA SALMINEN

Eläimiä ja eläimyyttä ihmisille

Helena Telkänranta. *Millaista on olla eläin?* SKS, Helsinki 2015. 293 s.

Millaista on olla eläin? Mitäs tässä. Pakkasella hyytyy. Turvan ja ravinnon hankinnassa on hankaluutensa. Ilman laumaa, parvea tai kumppania voi käydä yksinäiseksi. Pesintä ja parittelu kiinnostavat lähtökohtaisesti. Tylsäksi ei käy. Ja leikkiä pitäisi saada.

Aluksi evoluutiobiologi ja tiedetoimittaja Helena Telkänrannan kirjan nimi saattaa nostaa lukutaitoisien eläimen epäilyskarvat pystyyn. Etenkin kun kansikuva ja takakan- siteksti tuovat mieleen lasten tietokirjan, jossa eläinolemisen epämiel-lyttävät ehdot sivuutetaan, ja miltei

kaikki eläimet ovat lähinnä mahdollisia lemmikkejä tai maskotteja. Toisaalta käyttäytymistieteisiin pohjaavan kirjan voi pelätä olevan itsetiedottomasti ihmiskeskeinen septe, jolla ei varsinaisesti ole mitään tekemistä eläimen kokemuksen kanssa ja joka sivuuttaa olennaisimmat kysymykset mahdollisuudesta ymmärtää eläimen kokemushorisonttia. Telkänrannan kirja kuitenkin kumoaa nämä odotusarvot ilahduttavasti.

Joillekin ihminen, ja erityisesti luonnontieteitä harrastava ihminen, on luomakunnan herra tai rouva sekä kaiken mitta. Lähtökohtaisen ihmiskeskeisestä kokemus- ja ym-

märryksäilyksestä poiketen Telkänranta hahmottelee kuviteltavissa olevia kokemuksia – kokonaisvaltaisesti yhteen kietoutuneiden aistimusten, tuntemusten ja kognitiivisten toimintojen kokonaisuuksia – jotka voivat jollain tavalla välittää meille jonkin eläinlajin olemis maailmaa. Poikahiiri laulaa tyttöhii- relleen serenadeja, vaikka ihminen ei voi sitä kuulla. Käärme taas kuulee vain maata vasten olevalla leuallaan:

”Kalkkarokäärmeen [...] saalistusnä- kymän kuvittelemisessa pääsisi [...] aika lähelle sillä, että ajattelee asetta- vansa tavallisen videokameran ja läm- pövideokameran kuvat päällekkäin. Vaikutelmaa voi tehostaa laittamalla kuulosuojaimet päähän ja painamalla leuan pöytään.” (17)

Magneettikenttätunnon vuoksi ketut ja peurat askaroivat mieluiten pohjois–etelä-suunnassa, ja ultra- violettinäön vuoksi sinitiaiskoiraan loistava päälaki tekee vaikutuksen naaraaseen. Saadaan myös tietää, että valaat, jotka ovat tottuneet karjumaan toisilleen satojen kilo- metrien päästä, saattavat kuuroutua öljynporauslauttojen, vedenalaisten räjäytysten ja laivojen moottorien aiheuttaman jatkuvan möykän vuoksi.

Tieto ja sen saavuttaminen

Ihmiskeskeisyyden kaihtajan silmään pistää, että kirjan eläinkokemuksia hahmottelevat vertaukset liittyvät usein teknologiaan tai ylipäättään moderniin kokemukseen. Vähin- täänkin näiden kuvausten ja rinnas- tusten muodostaminen edellyttää pitkälle vietyjä teknologisia apuväli- neitä ja tutkimusasetelmia. Ihmisellä ei ole välitöntä pääsyä eläinkoke- mukseen, vaan hän tulkitsee tuota kokemusta erilaisten tekniikoiden ja teknologioiden kautta. Tarkemmin ajatellen tämä on kuitenkin väistä- mätöntä: samoin kuin eläimet itse muuttuvat uusiin elinolosuhteisiin mukautuessaan, myös ihmistie- toisuus ja sen hahmotukset muut- tuvat väistämättä ihmisten maailman muuttuessa.

Kirjan eläinkooperustaisuus on paikallaan, jotta voidaan todistaa oletusten pätevyys ja poissulkea epäolennaiset muuttujat. Hah- mottaakseen eläimyyttä (tai eläi- myyttä) ihminen tarvitsee koko tähän asti kehittämänsä, hänet koe- tusta eläimyydestä vieraannuttavan teknologian. On vaikea sanoa, onko liike dialektinen ja mitä näin välite- tyssä eläimyydessä tavoitetaan. Tel- känrannan kirja on joka tapauksessa omintakeinen yritys hahmotella ih- misellekin tavoitettavaa kokemusta eläimyydestä.

Kaiken tarjotun ja perustellun tiedon vakuutena on valtava määrä empiirisiä tutkimuksia, kokeita ja yksittäishavaintoja, jotka kirjassa on esitetty elävästi, mutta tiiviisti ja täsmällisesti. Lisäksi aineisto on jäsennetty teemojen alle niin, että yksittäiset tutkimukset valottavat toi- siaan ja niistä syntyy johdonmukaisia kokonaisuuksia. Paikallaan on myös Telkänrannan tavoin kritisoida yhä vain vallitsevaa käsitystä eläinten toi- minnan viettipohjaisuudesta ja ottaa esiin sekä tuotanto- että koe-eläinten käsittelyyn liittyviä moraalaisia on- gelmia.

Kirjan eläinkokeissa tavataan muun muassa morfiinilla kipulää- kittäjä kirjolohia, Diapam-ahvenia, simpanssi, joka peilin edessä oma- aloitteisesti keksii punata huulensa ja pukeutua puuhkaan, sekä kesy- kyyhkyjä, jotka erottavat kubismin impressionismista. Kuvauksen saa myös pikkujyrsijän kokemus jauhomadon mehukkuudesta, ja saamme viimein perustellusti uskoa, että ”kalana oleminenkin on nykytiedon valossa aito kokemus” (121).

Kykeneekö tämä kirja kuitenkin vastaamaan nimensä lupaukseen ja kertomaan edes jotain siitä, millaista *on olla* eläin? Entä jos eläimyyttä käsiteltäessä kuitenkin sorrutaan joh- honkin, mikä on luonnontieteellinen vastine Georges Bataillen *Uskontote- oriassa*an mainitsemalle ”eläimyyden poeettiselle valheelle”, eläimyyden kuvaamiselle ikään kuin jonakin, mihin ihminen voisi välillisessä ih- miseläinkokemuksessaan vielä palata sen jo menetettyään?¹

Tolkku, tietoisuus ja kokemus

Ajattelijan näkökulmasta kirja käsit- telee myös ihmisenä olemisen reu- naehtoja ja eläimyyden loputtoman moninaista, refleктоimatonta (tai kuka tietää?) muuntuvuutta, joka on inhimillisen itseyden tavoittamat- tomassa. Näin päädytään kysymään myös ihmisen omimien attri- buuttien (esimerkiksi ”älykkyyden”, ”suunnitelmallisen toiminnan”, ”reflektion” ja ”itsetietoisuuden”) merkitystä eläimyyden laajemmassa yhteydessä. Telkänrannan ja hänen käyttämiensä tutkimusten mukaan eläimet tuntevat ja kokevat yhtä in- tensiivisesti kuin ihmiset, vaikka ko- kijan älykkyys ja älykkyyden mah- dollistama tunteiden moninaisuus saattaakin vaihdella. Tuskin kukaan, joka on ollut tekemisissä esimerkiksi vauvojen tai pikkulasten kanssa, voi kiistää tämän liukuvuuden.

Telkänranta keskittyy ”älyk- kyyden” sijaan kokonaisvaltaisesti ymmärrettyyn ajatukseen eläimen kokemuksesta. Häntä ei silti voi tar- kalleen ottaen syyttää ”eläimyyden poeettisesta valheesta”, sillä hän lä- hestyy eläimen kokemusta vähäe- leisesti empiiristen todisteiden esit- telyllä ja tulkinnalla. Paikoitellen hän tosin elävöittää tätä asiallisuutta kuvittelemalla eläimen kokemuksen jostain tietyistä tunteesta tietyssä ti- lanteessa, mutta tällöinkin tulkinta on niin vahvasti taustoitettu, että sen osuvuutta on vaikea kritisoida.

Telkänranta ei määrittele teo- riapuitteisesti ja kattavasti joitakin vaikeita avainkäsitteitä, esimerkiksi juuri kokemusta ja tietoisuutta. Toisaalta hän kuitenkin käyttää sanoja johdonmukaisissa, yleista- juisissa merkityksissä ja avaa niiden sisältöä varsin riittävin esimerkein. Niinpä hän voi vaikkapa todeta, että ”porsaas pohtivat peilin suhdetta todellisuuteen nimenomaan tietoi- sestä” (140), kun kokeessa on to- dettu niiden tutustuvan karsinaansa laitettuun peiliin testaamalla, mikä se on ja miten se toimii esimerkiksi liikkumalla sen edessä ja ottamalla siten selville, mikä on sen periaate ja suhde porsaaseen itseensä.

Tällainen esimerkki saa pohdintaan tietoisuudelle, itsetietoisuudelle ja erilaisille kokemuksille ihmisenäkökulmasta annettuja merkityksiä. Se muistuttaa myös ihmisyiden liudentumisesta eläimyyteen kaikesta ”itseystestä” ja ”erillisyydestä” huolimatta. Telkänrannan tapa käsitellä tällaisia filosofisia kysymyksiä on yksinkertainen mutta havainnollinen, eikä hänen ehtymätön esimerkkivarastonsa käy missään vaiheessa yksitoikkoiseksi.

Millaista on olla ihminen?

Myös Telkänrannan elämäkirja on siis eräänlainen peili, joka paljastaa paljon olennaista ihmisyydestä. Telkänranta ei moralisoi eikä saarnaa, vaan kertoo yksioikoisesti tosiasioita siitä, mitä ihminen on tehnyt ja tekee elämille: kuinka viikon ikäiset porsaat kastroidaan nostamalla ne jaloista ja viiltämällä kivespussit auki ja kuinka vasikat nupotetaan poltinraudalla, koska suurteollisuusnavetassa ei ole sarville tilaa; kuinka helposti koti- ja lemmikkieläinten tuntema kauhu jää ihmiseltä huomaamatta ja ajaa eläimen ääri rajoilleen kenenkään tekemättä asialle mitään; kuinka luontaisia virikkeitä vailla oleva häkkieläin alkaa mekanisoitua ja toistaa merkityksettömiä liikeratoja.

Onneksi kirjan loppupuolella kaikenlaiset eläimet norsuista mustekaloihin päästetään leikkimään: saukot laskevat liukumäkeä, rotat nauravat painiessaan ja kun niitä kutitetaan ja linnut *tykkäävät* laulaa.

Viihdyttävyydestään huolimatta Telkänrannan kirja jättää ajattelemaan ja tunnustelemaan vakavasti ihmisyyden ja eläimyyden keskinäisyyttä ja erottelua monelta kannalta. Esimerkiksi uudenkaledonianvariksen kognitiiviset perustaidot ovat monessa suhteessa samalla tasolla kuin ihmisen: se osaa esimerkiksi improvisoida ja käyttää välineitä saadakseen tai tuottaakseen toisia välineitä päämääränsä saavuttamiseen ja kaikenlaista muuta, mitä on pidetty vain ihmiselle ominaisena. Toisaalta eläimille ei voi täydessä merkityksessä säilyttää esimerkiksi sosiaa-

lisiä velvollisuuksia tai moraalista vastuuta. Etiikka jää siis ihmisten asiaksi, mistä muistuttavat Telkänrannan antamat esimerkit eläinten kohtelusta.

Tämän kirjan myötä humanistikin saa huomata, että luonnontieteet voivat vaikuttaa myös kokemukseen. Ehkä ihmisen kaltaista olemista olisi syytä välillä ajatella ennemminkin arbitraarisissa olosuhteissa kehittyneen eläimyyden ilmentymänä, jolle mikään ei ole luontaisesti alisteista.

Telkänrannan lähtökohtainen ihmisenäkökulmaisuus ei ole tylppäpäistä eikä perusteetonta. Samoin kuin emme lintujen tavoin näe ultraviolettia emmekä trubaduuristen kotihiirten tavoin kuule infrääniä, emme omilla kyvyillämme voi kokea, millaista on olla jokin muu kuin se kehonpuoleinen elä-

mentöpö, joka itse olemme. Meille jää silti omat ominaiset eläimyyssmahdollisuutemme, jotka liittyvät juuri erillisyyksilötietoisuuden eroamiseen eläimyyksien yleisyydestä. Telkänrannan kirja ilmentää parhaita näistä mahdollisuuksista: huolekasta myötätuntoa, joka suuntautuu kaikkiin meille tavalla tai toisella altistuneisiin eläimiin, ei ainoastaan niihin söpöihin kissoihin, koiriin ja pupuihin – ja pyyteetöntä tahtoa tulkita paremmin eläinmaailmaa, joka pysyy kokemuksellisesti hämäränä meille.

Viite & Kirjallisuus

- 1 Bataille, Georges, *Théorie de la religion*. Gallimard, Paris, 1973, 1974. (Ilmestyy 2016 keväällä Roni Grënin suomennoksena nimellä *Uskontoteoria*.)

TIETOTEKSTIEN TYYPIT JA TYYLIT
-viikonloppukurssi

Tule mukaan kokeilemaan, keskustelemaan ja kirjoittamaan tietokirjoittamisen viikonloppukurssille Kirjan talolle Turkuun!

Kolumniin asia pannaan toisin kuin tietokirjaan. Akateeminen artikkeli ei tavoittele samaa kuin nettipäiväkirja tai ruokaohje. Eroa on tavoitteissa, julkaisumuodoissa ja siinä, miten sanottava asetellaan. Mutta mitä pannaan, mikä eroaa ja miten asetellaan? Sitä kannattaa miettiä yhdessä, törmäyttää käsityksiä ja pohtia eteenpäin.

→ **Kurssin vetäjinä** toimivat filosofisen aikakauslehti *niin & näin*:in toimittajat **Risto Koskensilta ja Jarkko S. Tuusvuori**
→ **Kurssin ajankohta** 16.–17.4.2016 klo 11–16
→ **Kurssipaikkana** Kirjan talo Turussa
→ **Kurssin hinta** on 120 € (opiskelijat/työttömät/eläkeläiset 60 €)
Sitovat ilmoittautumiset: kurssit.kirjantalo@gmail.com